

Сутнасць беларускай народнай цацкі

Беларуская народная цацка адлюстроўвае традыцыі беларусаў. Яна нясе на сабе адбітак сацыяльнага ладу грамадства, узроўню яго культуры, нацыянальных мастацкіх традыцый і эстэтычных запатрабаванняў. Народная цацка адлюстроўвае сабой мастацкую культуру народнай творчасці, самабытныя рысы народнай эстэтыкі.

Беларускія народныя цацкі маюць пэўную нацыянальную адметнасць, свае педагагічныя і мастацкія традыцыі. Для народнай цацкі беларусаў характэрна яе сціплая расфарбоўка, прастата выканання, выразнасць і лаканізм вобразаў, абагульненасць і стылізаванасць форм.

У Беларусі самымі распаўсюджанымі народнымі цацкамі з'яўляюцца цацкі, якія зроблены з гліны. Беларускія майстры вырабляюць з гліны бразготкі – пуштацелыя гліняныя шарыкі, яйкі з каменным шарыкам унутры, фігурныя цацкі світулькі ў выглядзе птушак і конікаў, фігуркі людзей. Гліняныя цацкі, ствараюцца прасцейшымі прыёмамі лепкі і вызначаюцца ўмоўнасцю форм і вобразаў. Каб народная цацка вызывала ў малога дзіцяці эстэтычныя пачуцці, цацкі з гліны пакрываюць зялёнай, карычневай ці жоўтай палівай, а ў традыцыйных цэнтрах чорназадымленай керамікі цацкі маюць чорны колер. Па-мастацку аформленая цацка прабуджае ў дашкольніка эстэтычныя пачуцці і перажыванні, фарміруе эстэтычны густ. Цікавыя па змесце і форме цацкі станоўча ўплываюць на псіхічны стан дашкольніка, яго светаўспрыманне, актывізуюць жыццёвы тонус, што ўплывае на іх псіхалагічнае здароўе і фізічнае развіццё.

З асаблівым захапленнем ставяцца сучасныя дашкольнікі да гліняных цацак, якія адлюстроўваюць паўптушак-паўконей, вершніка на качцы, гліняных соў. Гульні з гэтымі цацкамі спрыяюць развіццю ў дзіцяці фантазіі, перанясенню ў незвычайны чароўны казачны свет.

Захапленне народнымі цацкамі з гліны, выкананымі народнымі майстрамі, пабуджае дзетак да самастойнага выканання гліняных конікаў, птушак, фігурак іншых жывёл. Напярэдадні Саракоў дашкольнікі лепяць птушак з гліны, размалёўваюць іх. На Саракі выхаванцы гуляюць з птушкамі; у якасці падарунка нясуць зробленыя сваімі рукамі цацкі бацькам, маленькім брацікам і сястрычкам. Культурная народная традыцыя ўваходзіць ў рэальнае жыццё маленькага беларуса.

Побач з глінянымі цацкамі ў народным побыце існавалі і драўляныя цацкі. Драўляныя цацкі звычайна рабіліся майстрамі з імітацыяй рухаў ці дзеяння. Да такіх цацак адносяцца “Кавалі”, “Пілавальшчыкі”, “Коннікі”, “Кураняты дзяўбуць зерне”, “Мядзведзь-гімнаст” і інш.

Тэхніка гэтых народных цацак простая і даступная дзіцячаму разуменню. Яна пабудавана на прасцейшых законах механікі. Гульні з гэтымі цацкамі і сёння прывабліваюць дзяцей і пабуджаюць іх да вынаходніцтва. Народная цацка забаўляючы дзіця, адначасова знаёміць яго з навакольным жыццём, з працай дарослых (кавалі куюць, пілавальшчыкі пілююць дровы).

Акрамя такіх рухаючыхся драўляных цацак рабілі і іншыя. Да іх можна аднесці цацкі-птушкі. Гэтыя цацкі падвешвалі над дзіцячымі калыскамі і яны “ляталі” ад павеваў паветра. Тулава такой птушкі рабілі з цуркі апрацаванай на штаталт птушынага цела, хвостом была тая ж цурка, рашчэпленая на канцы на лучыны. Крылы рабілі таксама як і хвост толькі з другой цуркі. Цяпер з такой цацкай дзеці могуць пазнаёміцца толькі ў краязнаўчым музеі. Аднак прынцып пабудовы такой цацкі перадаўся ў спадчыну і сучасным дызайнерам. Падобная цацкі-птушкі ёсць і ў сучасных маленькіх дзетак. Цацка вырабляецца з пластмасы і маленькія птушачкі пафарбаваны ў розныя колеры.

Адзначым таксама, што раней асабліваю цікавасць у маленькіх дзетак вызывалі лялькі – фігуркі чалавека, зробленыя з дрэва. Да драўлянай цуркі мацавалі валасы з кудзелі, вуглём малявалі твар, а з кавалка тканіны шылі

аденне. З дрэва таксама выраблялі цацачную мэблю, посуд, прылады працы. Вырабы мелі нескладаную расфарбоўку, а фігуркі людзей аздабляліся кавалачкамі тканіны.

Асобнае месца сярод драўляных народных цацак займаюць лялькі. На працягу стагоддзяў гэтая цацка не губляе сваёй актуальнасці. Па зазначэнні навукоўцаў лялька займае сярод усіх цацак асобнае месца, паколькі яна ўяўляе сабой спосаб пазнання жыцця і гульнёвы вобраз-сімвал чалавека. У гэтай ролі яна адлюстроўвае час, рух і развіццё гісторыі і культуры краіны і народу. Дзіцячыя лялькі выконваліся раней вельмі проста, умоўна. Дзяўчынкі здаўна пеленалі (скручвалі) як дзіця кавалак тканіны, дрэва ці пук саломы. Нездарма рускае слова “кукла” паходзіць ад грэцкага *kiklas* - кола і абазначае нешта скручанае, як беларускі “скруташ”, альбо “згорташ”.

Яшчэ ў сярэдзіне ХХ ст. у кожнай сям’і на вёсцы, і ў горадзе дзеці гулялі з традыцыйнымі лялькамі. Сучасныя дзеткі, якія ходзяць ў дашкольную ўстанову, не гуляюць з такімі лялькамі. Але час ад часу малое пачынае само рабіць ляльку, скручваючы тканіну, робячы так званы “скруташ”, альбо “згорташ”.

Ўжыванне ў практыцы работы з дзецьмі традыцыйнай беларускай лялькі зробіць больш цікавым знаёмства дашкольнікаў з адметнасцю побыту беларусаў, з аздабленнем беларускай хаткі.

Пэўнае распаўсюджванне ў Беларусі атрымалі народныя цацкі з саломы. Іх рабілі з аднаго-двух па-рознаму складзеных і перавязаных саламяных пучкоў. Гэта былі розныя фігуркі: людзі, птушкі, жывёлы. З гэтымі цацкамі дашкольнікі гуляюць і сёння. З іх дапамогай дзеці знаёмяцца з якасцямі і ўласцівасцямі саломы, з элементарнымі навыкамі саломапляцення. Да народных святаў выхаванцы дашкольных устаноў плятуць з саломы “калядкі”, “зорачкі” на Каляды, “жавароначкаў” на Саракі.

Акрамя таго, для вырабу цацак ў Беларусі выкарыстоўвалі лучынкi, шышкі, жалуды, розныя тканіны. Любяць выкарыстоўваць гэты матэрыял для стварэння цацак і сучасныя дзеці.

Беларускія народныя цацкі маюць пэўную нацыянальную адметнасць, свае педагагічныя і мастацкія традыцыі. Для народнай цацкі беларусаў характэрна яе сціплая расфарбоўка, прастата выканання, выразнасць і лаканізм вобразаў, абагульненасць і стылізаванасць форм.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ